ОШ ЖӨНҮНДӨ ОЙ ТОЛГОО

ШААР ЖҮЗҮНӨ САРЕСЕП

Ош тээ илгертен эле шар аккан Ак-Буура дарыясы, сулуунун жүзүндөгү калыңдай калаага көрк берип турган Сулайман тоосу, кооз, көрком жаратылышы, тарыхый эстелик жайлары жана да ыйыктуулугу, касиеттүүлүгү менен өзүнө көңүлдү таазим эттирип келген. Билерман аалымдардын айтымында дүйнөдө мындай, чок ортосун бөлүп өткөн дарыясы менен шаңкайган тоосу бар Оштой кудай таала жараткан кутман жер жок экен.

Ош-тарых барактарына, окуяларга ото

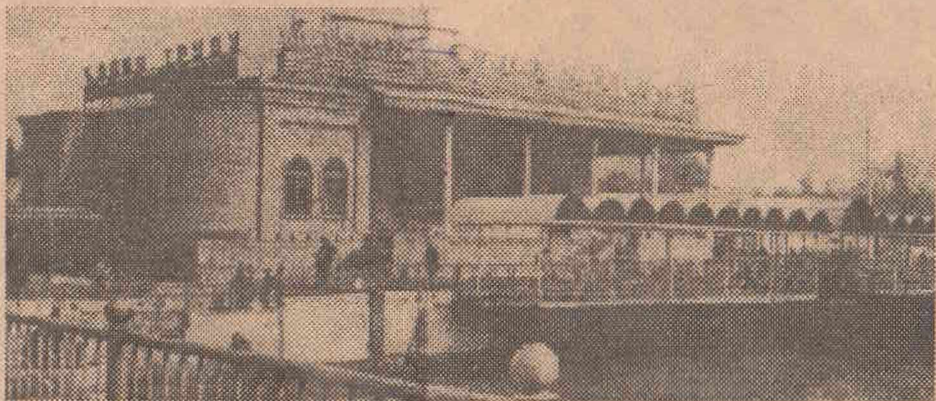

жыш, бай. Ош жөнүндө орто кылымда эле араб, кытай, тилдеринде нечен эскерүүлөр, жазуулар болгон. Оо мурда биздин доордун 15-кылымына чейин эле карым-катнаш, соода-сатык жибек жолу да ушул Ош аркылуу өткөн. Араб, Кытай, Индиянын жана Европанын жер кезген соодагерлеринин да баскан жолу, алдым-саттым соода түйүнү да ушул жерде болгон. Оштун тарыхы жөнүндө азыр көзү тирүү, чоң тарыхчы окумуштуу Ю.А.Задиепровский терең изилдөөлөрдү жүргүзүп келип, анын тиги Самарканд, Бухара, Хива Ходжент өңдүү шаарларга караганда жашы улуулугун, байыркылыгын баса айтты. Ал эми Амир

башталды десек болот. Дагы бир белгилей турган иштердин бири 3000 жылдык мааракени өткөрүүгө катышуу үчүн облустун губернаторунун колу коюлган Кайрылуу каты КМШнын 9 өлкөсүнүн 15 шаарына жана алыскы 12 чет өлкөнүн 15 шаарына, республикабыздын облустарына, район-шаарларына жөнөтүлдү. Ошол Кайрылууга жооп кылып бул улуу той-мааракесине карата айрым шаарлардан, мекеме-ишканалардан боордоштук жардамдардын салымдардын келип жатышы албетте колдоого аларлык иш. Маселен, Бишкек шаарынын мэри тарабынан Сулайман тоодогу үңкүр музейди реконструкциялоо үчүн 500 миң сом бөлүнүп берилди. Ал эми "Кыргызэнергохолдинг" ишканасы "Анар" чакан районуна электр подстанциясын куруу үчүн 1,7 миллион сом ажыратса, Чүй облусу Ош ипподромунун имаратын курууга милдеттенди.

Оштогу/Чыгыштын эң байыркы Ош шаарынын 3000 жылдыгына карата даярдыктар жүрүп жатат. Ошол биз күткөн, көздөн учкан 2000-жылдын караанын алыс эмес, көрүнүп турат.

Ош шаарына сырттан келген меймандар ириде анын, көрком жайларына, тазалыгына, аллея, парктарына жолдоруна,

айтылган сөздө жазылган ой-пикирлерге ыкчам реакция жасоо, жыйынтык чыгаруу, коомдук пикирлерди иликтөө, үйрөнүү жагында көп эле ыкшоолук, принципсиздик бар экендигин тана албайбыз. Айталы, өткөн бир ой толгоомдо (22-январь, 1997-жыл, "Ош жаңырыгы") Оштун бүгүнкү келбетине ой жүгүрткөм. Анын айдай жүзүн кирдеткен кемчилик, мүчүлүш жактарын айткам. Тагыраак айтканда, макалада кебетеси келишпи, самтырап кир кийинип жүрүшкөн жүдөгөн кайырчы, ололу балдардын ал-абалы, анан да базарда бура бастырбай эски-уску кийимчен, жүдөө, өздөрү эптеп жасатып алган учурдун талабына түк шайкеш келбеген, стандартсыз темир арабаларды сүйрөп жүргөн кыргыз жигиттери, үч-төрттөн ар бир бурулушта топтолуп олтурган өтүк майлоочу жаш жеткинчектер, алардын бүгүнкү тагдырлары жөнүндө ой-пикирлер айтылган эле. Ушул шаарга өзүнчө көлөкө темгил так түшүрүп турган жанагы биз айткан көрүнүштөр бул тапта азаймак түгүл кайра көбөйдү. Эми аларга поезд жолдун боюндагы кочодо эмдагы чабалекейдей болуп олтурган маңдикер жигиттердин "армиясынын" кошулуп олтуруш да коомчулукту тынчсыздандырбайт бекен? Рыноктук экономика. Кантип болсо да акча тапсак болду деген принципте жашай берүү бир беткейлик, андан сырткары жапы маданият, шаар тартиби, адам турмушу, укугу, эл тагдыры деген күн тартибиндеги актуалдуу маселелер бар эмеспи?

Дагы бир сөз, 3000 жылдын босогосунда шаарыбызды кооздойлу, көрктөндүрөлү деп жатпайбызбы. Ушул өңүтүнөн алганда калаабыздын уруттуктуу, көз көрүнөө жерлерине кыргыз жаратылышынын кооз, көрком аймактарын чоң полотнодо тартып көрсөтүүгө эмнегедир маани бербей

товарлары минтип чексиз өлик кылып жатышы, рекламаланышы жергиликтүү атуулдарды намыстандырбайт, ичин күйгүзбөйт бекен? Ырас, ага дагы бироолор шаардын чөнтөгүнө ошол сүрөт, рекламалар үчүн шыгыраган доллар куюлуп жатпайбы. Рыноктук экономиканын шарты ушундай. Заман байыгандыкы", дешп да мүмкүн.

"Колдо бар алтындын баркы жок" дегендей дагы бир кеп. Шаардын көрком, кооз жайлары, эстеликтери, кымбат буюмдары көп учурда өз деңгээлинде бааланбай, кастарланбай, көңүл сыртынан кетип жатат десек ашыкче кеткендик эмес. Сөз куру болбосун, мисалга кайрылалы. Айталы, Оштогу кыргыз драма театрынын алдына орнотулган үч кабаттуу Ак өргөөгө ушул тапта көз таштап көрдүңүзбү? Ал маалында "Манастын 1000" жылдык мааракесинде коюлган көргөзмөлөрдүн, тигилген үйлөрдүн эң алды болуп, өз көркү, жасалгасы менен өзүбүздү эле эмес, башка өлкөлөрдөн келген меймандарды да "балли" дедиртип, таңгандырган. Кыргыз калкынын уз чеберлерине чоң аброй, сый алып келген болчу. Ошо учурунда канча эмгек, канча каражат менен тикеленген. Ак өргөө эми кебетеси кетип, үч кабаттуу алачыкка айланып туру. Анын үстүндөгү жабылган кийиздери ар кайсы жерден тешилип, күбө жеп, жабуусу түшүп, ачык калган. Ал эми бейбаш балдар кире бериштеги "арстандарынын" бироосунун башын жулуп кеткен. Жаан-чачында ачык жерлеринен суу сарыгып кирип, килем, оймо-чиймелердин оңу өчө баштаган. "Эшигин көрүп, төрүнө өт" дегендей бул боз үйгө эми баягыдай суктанып келип көрүшкөн адамдардын катары да суюлган. Анда иштеп олтурган кыз "баарысы эле билишет, абалыбыз ушундай. Бул үйдү эми караган, камкордук көргөн мекеме- ишкана жок", деп кейиштүү сөз кылат. А чындыгында эле шаар

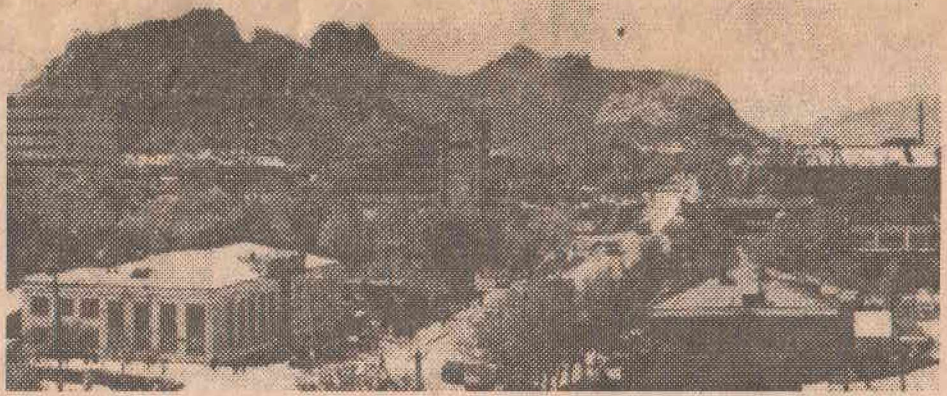

шаарларга караганда жашы улуулугун, байыркылыгын баса айтты. Ал эми Амир Темирдин бешинчи урпагы, Захириддин Мухаммад Бабур өзүнүн айтылуу "Бабур наамэ" аттуу китебинде: "Ал (Ош) Андижандын түштүкчыгыш жагында жайгашкан. Абасы таза, суусу көк кашка, көктөмү өзгөчө жаркын" деп көңүлү көтөрүлүп, кубануу менен жазган. Жана да ошол Сулайман тактын бир ат томонүрөөк жагына өз үжөрөсүн салып бул улуу инсан Оштун жүзүн суктана карап олтурган экен. (аттиң десең, аны кийинки бийлармандар "жаңычылык" кылып бузуп жиберишип, анан оңдолбодубу?).

1996 жылдын 26-мартында Аскар Акаевдин жарлыгы менен ушул байыркы шаар-Оштун 3000 жылдыгы 2000-жылы чоң салтанат менен белгиленө тургандыгы жалпыбызга айгине болду. Ошондуктан Ош жөнүндө дагы далай аалымдар, тарыхчылар, адистер, илимий негиздеги дааектүү ой-пикирлерин жазышар, айтышар, китептерин чыгарышар, ал турган сөз. Ошентсе да Ошубуз жөнүндө өз эне тилибиздеги көзго көрүнөөрлүк эмгектерге өтө чукак экендигибизди тана албайбыз.

Бул кезде ойдодо көп учугун улап олтурган Оштун 3000 жылдык маарекесин өткөрүү үчүн облустук уюштуруу комитети түзүлүп, окумуштуулар тарабынан "Ош-3000" концепциясы иштелип чыгып ал басма сөздө жарыяланды. Негизги иш чараларынын планы бекитилди, ал үчүн канча каражат жумшалары аныкталды. Быйылкы жылы бул маарекеге карата жалпысынан 10,6 миллион сом каражат жумшалды. Демек, шаарды көрктөндүрүү, жашылдандыруу, реконструкциялоо, куруу иши меймандар ичинде анын, көрком жайларына, тазалыгына, аллея, парктарына жолдоруна, адамдардын жүрүм-турум маданиятына, мамилесине, каада-салттарына назары түшөт, ары баасын берет. Ырас, Ош шаары табигый көрком, кооз жайларга, эстеликтерге жарды эмес. Бирок көп ага болгон биздин мамиледе турат. Маселен, ошол биз суктанган, мактанып башкаларга сөз кылган Сулайман тоосуна, Ак-Буура дарыясына биздин камкордугубуз, мамилебиз кандай? Ал деген, бул деген менен биз ушул кудай бизге тартуулаган табигый гөзөлдүктү, байлыкты өз деңгээлинде кадырлап, кастарлоого кудуретибиз жетпей жатабы дейм. Айталы, мобу Ак-Буурага сересеп салыңыз. Базарга кире беришteги көпүрөдөн туруп караңызчы жүзүнө. Аркы Сулак чайканасынан баштап дайрага бир нече жыл мурда дамба, коргуктарды жасайбыз, жакшыртабыз деп чоң бетон тосмолор тосулган болучу. Кийин суу кобойуп, толкуну уруп, ал бетондор бөлүнүп, жарылып-бузулду. Эми ар кайсы жерде алар дөбөдөй болуп жатат, дайранын кооздугунан, көркүнө кара көлөкө түшүрүп. Канча жылдар өттү, аны эми оңдойлу, түзөйлү деген бирөө жок. Ал эми анын жээктеринде суунун өзүнө ташталган ар кандай ыпырынды-сыпырынды таштандылар кантип адам көңүлүн иренжитпейт.

Болбосо Сулайман тоонун тегерегиндеги иретсиздик, антисанитариялык абал, малчылардын түн кезди жайылып жүрүшү качан тартипке түшөт деген ойго келесиң. Айтор, сен, мен деп бири-бирибизге шылтоолоп, күн өткөрө бергенден абал оңолбойт. Дегинкиси бизде келатабыз. Анын ордуна кийинки учурларда шаардын борбордук көчөлөрүндө Американын атчан жигиттери, дагы башка чоң сүрөттөрү (алар кезек- кезеги менен алмаштырылып турулат) алыстан эле көзго даана тартылып, шаардын "чырайын" чыгарып турат десек болчудай.

Бул бай, кубаттуу өлкө ушул көрком, көрсөң суктанарлык чоң рекламалар менен кымбат баадагы "Мальборо" өңдүү сигареттерин элге кеңири пропагандалап, бир чети башкаларды азгырып, өз кардарларын көбөйтүшүүдө. Ага айрыкча тамеки чеккен жаштар "тартып көрсөм" деп делебеси козголуп, кызыгышат экен. Бекеринен Американын ошол "Мальборо" сигаретин чыгарышкан "Филипп Моррис" фирмасы өзүнүн бул товары менен дүйнөнүн тамеки базарынын 25 пайызын ээлеп алган жок да. Өз жеринде башка өлкөнүн башчылары, облустук элге билим берүү жана маданият башкармалыгы бул учурунда элибизди суктандырган жайга эмнегедир кош көңүл мамиле жасап жатышат. Өткөн жылдын ноябрында республикалык "Эркин-Too" гезити бул боз үйдүн аянычтуу абалы жөнүндө жетишерлик сын айтты. Бирок ал сынды биз "байкабай" калдык.

Албетте, "Айткандын сөзү жаман, ыйлагандын көзү жаман" дегендей болбойлу. Бизде сүйүктүү, берекелүү Ош шаарыбыз жашарса, кооз тартса, маданияты көтөрүлсө, эл суктанар калаага айланса деген гана тилек. Эртеге эле "тону айланганча жаз келет" деп эл айткандай даңазалуу Оштун 3000 жылдыгы жакындап келүүдө. Биз ага келген меймандардын алдында жер карабагандай, жарык жүз, жарык маанайда барганыбыз абзел.

А.СУЛТАНОВ, журналист.

• Пахта-97

ТҮШҮМГӨ ТҮШҮМ

Түшүм тагдыры чечилүүчү бул мезгил пахтакерлерден көбүрөөк эмгекти талап кылат. Андыктан бул багытта Кара-Суу районунун пахта эккен айыл өкмөттөрүнүн эмгекчилери жоопкерчиликти сезүү менен иштешүүдө. Кара-Суулуктардын азыркы учурдагы аракеттеринен улам алар бул жылы пахтадан мол түшүм алуу боюнча убадаларынын үстүнөн чыгаары шексиз деп айтууга болот.

Албетте кемчиликтер да жок эмес. Айрым аянттарда гөзөнүн зыянкечтерине каршы күрөшүү иши начар. Отоо чөптөр баскан аянттар бар. Тандап суу коюуучу аянттар кездешет. Аларды тез арада четтетүүнүн мүмкүнчүлүктөрү табылат. Ал эми Араван районунун пахтакерлеринин аракети да жаман эмес. Төпө-Коргон айыл өкмөтүнүн аймагындагы Турсунбай Осмоновдун бригадасында пахтага тандап суу коюу керек. Равшан Тажибаев башкарган бригадада жегенелөө иши начар бүткөрүлгөн. Ошондой эле Акбар Абдуллаев башкарган бригадада отоо чөп баскан аянттар учурайт, пахта аянттарын тез арада культивациялоо зарыл.

Чек-Абад айыл өкмөтүнүн аймагында бул күндө 500 субъект иш жүргүзүүдө. Булар быйыл 280 гектар аянтка пахта өстүрүшүүдө. Пахтанын өсүү абалы мында жалпысынан жакшы. Аянттарда ар гектарынан жүз миң түптөн көчөт бар. Алдын-ала божомолдоолорго караганда быйыл гектарынан 21 центнерден түшүм алууга болот. Пахтанын "Фергана-3" сорту сууну көп талап кылуучу өсүмдүк. Андыктан гөзөнү суудан өксүтпөө керек.

Кызыр-Абад айылында жер аянттарына жүгөрү, шалы, тамеки, буудай, пахта эгилген. Бул белгилүү даражада жердин структурасын бузат. Дыйкандар келерки жылы ушуну эске алууга тийиш.

Тоо-Моюн ооронунда жер реформасы ийгиликтүү алынып барылууда. Дыйкандарга жер үлүштөрү толук жеткирилген. Быйыл алар бул массивде 145 гектар аянтка пахта өстүрүп жатышат. Суу тартыш. Жер шарты начар. Бирок аны оңдоого болгон дыйкандардын аракети чоң.

Алля Анаров атындагы айыл өкмөтүндө ар гектар аянтга токсон миңден гөзө көчөтү камсыз кылынган. Ал эми ар бир түп гөзөдө 8-9дан косек бар. Мындагы Адылжан Мамажанов башкарган бригаданын мүчөлөрү быйыл пахтаны пленканын астында өстүрүү ишин колго алышты. Алар ар гектар аянттан жыл башында 22,8 центнерден түшүм алабыз деген чекти белгилешкен. Бирок азыркы түшүмдөн улам алардын гектарынан 30 центнердейге чейин пахта жыйноого мүмкүнчүлүктөрү жаралган. Ушул пахтаны пленканын астына өстүрүү ыкмасын пахта эккен дыйкандардын бардыгы колго алышса, колдошсо жакшы болор эле. Анткени ал дыйкандын эмгегин бир топ жеңилдетет, түшүмдүн мол болушуна оболго түзөт.

Бул жердеги Дехканбай Исмаиловдун бригадасында пахта аянттарын отоо чөптөр басып кеткен. Культивациялоо иштери тездетилиши керек.

Жакында облустагы пахта эккен бул эки райондун акимдери Р.Анарботоев, А.Махаммадов башкарышкан эмгекчилердин өкүлдөрүнүн тобу бири-биринде болушуп, мына ушул жогорудагы айтылган ийгилик, кемчиликтери тууралуу кеп козгошту. Бири-бирине баалуу кеп-кеңештерин беришти, айрым орун алган мүчүлүштүктөрдү четтетүүнүн жолдорун көрсөтүштү.

Эки райондун пахтакерлеринин өкүлдөрүнүн өз ара текшерүү ишине облустун мамлекеттик администрациясынын башчысынын орунбасары А.Сатыбалдиев, облустун айыл чарба департаментинин башчысы Ж.Сатиев катышышты.

К.ЭРКУЛОВА.